

Tekst 1

Ape, nut, Mies

(1) In de tien landen die per 1 mei 2004 tot de Europese Unie zijn toegetreden, worden veelal kleine tot zeer kleine talen gesproken. Europa is daardoor met een gigantisch praktisch probleem opgezadeld. Is het mogelijk de kleine taalgebieden blijvend dezelfde rechten te geven als het Frans, Duits of Engels? Mij lijkt het dat de voordelen de nadelen ver zullen overtreffen als de kleinere talen in het toekomstig Europa geen officiële functie meer vervullen en misschien zelfs nauwelijks meer gesproken worden.

(2) De gebruikelijke reactie op mijn standpunt is er een van woede. En zo'n emotionele stellingname is goed na te voelen. Bij de invoering van de euro zijn tal van eeuwenoude muntsoorten, zoals de gulden, verdwenen, en het kost niet de minste moeite daar een zekere nostalgie over te koesteren. Maar evenmin als een muntsoort heeft een taal een eigen intrinsieke waarde: zij is slechts een communicatiemiddel en functioneert beter naarmate meer mensen met elkaar in contact treden.

(3) Vaak hoort men gevoelige zielen zeggen dat een volk zich ontheemd zou voelen als het een andere taal moest gaan spreken. Misschien zou dat het geval zijn als een dictator een taal zou verbieden, zoals dictator Stalin met het Georgisch heeft gedaan. Maar het is met een taal als met klederdracht. Het kan heel praktisch en verfrissend zijn de wijde wollen Urker vissersbroek vrijwillig te vervangen door moderne jeans. Zo is in de achttiende eeuw in de Verenigde Staten van Amerika in volle harmonie besloten dat het Engels de taal der Unie zou worden, zonder dat al die Nederlanders, Duitsers, Fransen en

Italianen ter plekke er bezwaar tegen maakten.

(4) Het vervangen van tal van 'kleine' talen in Europa door een of meer intra-Europese communicatietalen of 'linguae francae' biedt enorme voordelen. En wel op drie punten: het intermenselijk verkeer, de cultuur en de literatuur.

(5) In de nieuwe federatie van uiteindelijk meer dan dertig landen tussen de Atlantische Oceaan en de Oeral zullen honderden miljoenen mensen met elkaar moeten communiceren, en het zou wel buitengewoon oneconomisch, onpraktisch en verkwistend zijn als alle talen binnen dat grote gebied op bestuurlijk niveau zonder uitzondering gelijkberechtigd zouden blijven; dan zou ieder Europees besluit, iedere wettelijke regeling en ieder vergaderverslag in zo'n vijftientig verschillende talen vertaald en gepubliceerd moeten worden. Niemand betwijfelt dan ook dat op den duur enkele grote talen zullen worden aangewezen die tussen de deelstaten de rol zullen vervullen die het Latijn tot ver in de Middeleeuwen speelde en het Frans in de achttiende en negentiende eeuw.

(6) Het is niet onwaarschijnlijk dat in Europa, bij wijze van eerste stap, al dan niet als overgangssituatie, voor een drietal *linguae francae* wordt gekozen: het Frans voor het zuiden, het Duits voor het oosten en het Engels voor het noorden en westen van het grondgebied. Maar dat is alleen een praktisch en geen principiële verschil met het idee van één gezamenlijke Europese communicatietaal.

(7) Een dergelijke gemeenschappelijke intra-Europese taal kan haar rol van communicatiemiddel natuurlijk pas naar

90 behoren vervullen als alle Europeanen die taal op school leren spreken en verstaan. Alleen dan kunnen ernstige misverstanden en communicatiestoornissen worden voorkomen. Er zal dus een Europese generatie opgroeien die thuis nog verschillende moedertalen heeft geleerd, maar op school het intra-Europees heeft leren gebruiken, 95 dat inmiddels ook de taal van alle grote Europese nieuwsmedia zal zijn geworden. Iedere Europeaan is dan op 100 zijn minst tweetalig; naast elkaar beheerst hij vrijwel even goed de eigen moedertaal als de Europese bestuurs- en communicatietaal.

105 **(8)** Deze toestand zal over ruim één generatie, dus rond 2040, worden bereikt. Maar hoe zal de praktijk van het taalgebruik zich dan verder ontwikkelen? Het is wel verhelderend op dit punt de vergelijking te trekken met 110 de situatie van de Friese taal in Friesland.

115 **(9)** In de negentiende eeuw werden door een gering aantal ijveraars pogingen ondernomen om deze op sterven na dode taal nieuw leven in te blazen. Dat streven was aanvankelijk succesvol, maar na de Tweede Wereldoorlog, toen Nederland als herboren vaderland een periode van gezamenlijke wederopbouw inging, verzandde dat provinciaalse elan goeddeels. Van 120 de 200.000 inwoners van de provincie Friesland zijn er nu zo'n veertigduizend die zich thuis en onderling wel eens van het Fries bedienen, hoewel zij het Nederlands minstens even goed beheersen. Het is tekenend dat de redactie van het Friesch Dagblad er niet over peinst de krant in het Fries te laten verschijnen, maar het Nederlands 125 verkiest omdat het blad anders te veel abonnees en adverteerders zou verliezen.

130 **(10)** Het valt dan ook gemakkelijk vast te stellen dat sedert een halve eeuw 135 het gebruik van het Fries in de pro-

vincie geleidelijk weer is afgenomen. Friesland 'ontfriet'. En de oorzaak daarvan is maar al te begrijpelijk: de 140 Nederlandse televisie, de Nederlandse kranten en overige media, de toenemende mobiliteit onder jongeren en de Nederlandse opschriften die men overal om zich heen ziet, hebben de 145 jongste generaties er geleidelijk toe bewogen hun eigen streektaal te verwaarlozen. Om datzelfde complex van redenen zullen na 2040 de nieuwe generaties jonge Europeanen er langzaam maar zeker voor gewonnen 150 worden de Europese lingua franca met haar enorm veel rijkere mogelijkheden ook in het dagelijks leven te gebruiken. **(11)** Deze ontwikkeling zal met name 155 worden bevorderd door het feit dat er gigantische voordelen verbonden zijn aan die groei naar grotere taaleenheid. Het spreken van een taal uit een klein taalgebied betekent nu eenmaal een 160 handicap voor iedereen die zich met wetenschap, handel en industrie bezighoudt. Wie een wereldtaal spreekt, heeft rechtstreeks toegang tot ongehoord rijke kennisbestanden, kan zijn 165 eigen prestaties en producten direct ingang doen vinden op een veel grotere markt, en zou dus wel zeldzaam dom zijn als hij zich vrijwillig opsloot in een beperkt toegankelijk taalgebied. 170 **(12)** Veel te gemakkelijk wordt door voorvechters van de Nederlandse cultuur aangenomen dat het opgeven van het Nederlands als eerste voertaal in deze Europese provincie ook noodlottig zal zijn voor onze cultuur. Daar 175 wijst echter niets op, integendeel! Er zijn heel wat zinnige definities van cultuur denkbaar, zoals de manier van denken of de mentaliteit van een bepaald volk, of het geheel van zijn 180 instituties als rechtspraak of godsdienst, maar nooit valt of staat die cultuur met de taal waarin men zich toevallig uitdrukt.

- 185 **(13)** Op het punt van culturele ont-
wikkeling kan men er trouwens gerust
van uitgaan dat de groei naar verdere
vermenging en onderlinge beïnvloeding
van alle eurolanden zeer positieve
190 effecten zal sorteren. Iets dergelijks
zagen we namelijk al eerder bij de val
van Antwerpen in 1585. Na de
'Spaanse furie' vestigden Vlaamse
kunstenaars en kooplieden zich in
195 groten getale in het gewest Holland.
Daarmee begon het ongekeerde hoog-
seizoen op het gebied van kunsten,
letterkunde en wetenschap, niet zonder
reden 'Gouden Eeuw' genoemd.
200 **(14)** Op alle gebieden waar de taal
geen obstakel vormt, is de culturele
integratie van Europa trouwens allang
een feit. In alle Europese orkesten
spelen internationale musici com-
205 posities uit de hele wereld. Ons
Concertgebouworkest wordt geleid
door een Let (tot voor kort door een
Italiaan), ons Nationaal Ballet door een
Canadees en de Nederlandse Opera
210 door een Libanees. Op die gebieden
staan we gelukkig open voor invloeden
van buiten, met niets dan kwalitatief
gewin. Alleen onze literatuur en ons
toneel zitten nog in het enge Neder-
215 landse keurslijf opgesloten, met alle
gevolgen voor hun geringe reputatie
buiten de grenzen.
(15) Een kleine taal als het Nederlands
zal waarschijnlijk in de loop van de
220 huidige eeuw een streektaal worden;
en ook al zullen wij die nu leven, alle-
maal aan het Nederlands vasthouden,
toch zal die taal daarna – omdat alle
ontwikkelingen altijd sneller gaan dan
225 we denken – wellicht een dode taal
zijn, die alleen nog in geschrifte voort-
bestaat.
(16) Maar een prachtige taal die zo-
maar verdwijnt – dat mag en kan toch
230 niet?
- Lieve hemel, er verdwijnt wel meer dat
ons dierbaar was. Typisch Nederlandse
gebruiken zijn veelal al uitgestorven.
235 Zo ook de trekschuit en de plaggenhut,
de el, het mud en de bunder, het hand-
zetten en het kievitseierenrapen, de
klompdansen en het midwinterblazen,
de neteldoek en de neepjesmuts. Veel
nostalgische gebruiken slijten uit,
240 samen met veel narigheid die daarbij
hoorde.
(17) Vaak hoor je op dit punt de tegen-
werping: maar de Nederlandse
literatuur dan? Denk eens aan Vondel
245 en J.H. Leopold! Natuurlijk zijn dat
grote dichters geweest – is dan mijn
antwoord – en hun werken zullen on-
getwijfeld ongemoeid voortleven. Net
als de meesterwerken in andere, niet
250 meer gesproken talen zal hun poëzie
blijvend gelezen en bestudeerd worden
door kenners en liefhebbers. De
situatie zal dus niet zo heel veel ver-
schillen van nu, want ook vandaag de
255 dag leven onze grootste schrijvers uit
het verleden alleen voor een kleine
groep insiders en specialisten. En alle
belangrijke Nederlandse werken zullen
net als die van Strindberg, Shake-
260 speare, Dante en Andersen tot het
Europese cultuurgood blijven behoren
en, in het intra-Europees vertaald, voor
dat kolossale taalgebied van
honderden miljoenen lezers beschik-
265 baar komen.
(18) Voor de literaire talenten onder
onze nazaten is die enorme markt als
grootste uitdaging rechtstreeks toe-
gankelijk. Net als beroemde Engels-
270 talige auteurs nu, kan men dan wereld-
beroemd en steenrijk worden door één
bestseller te schrijven. Laten we ons
verheugen over de onbegrensde
nieuwe groeikansen die onze kinds-
275 kinderen in een grenzeloos Europa
geboden zal worden.

*naar: Hans van den Bergh, oud-hoogleraar in de Nederlandse letterkunde
uit: HP/De Tijd, 15 oktober 2004*

Tekst 1 Ape, nut, Mies

- 1p 1 Hoe kan de tekst 'Ape, nut, Mies' als tekstsoort het beste getypeerd worden?
- A een activerende tekst met betogende elementen
 - B een beschouwende tekst met uiteenzettende elementen
 - C een betogende tekst met uiteenzettende elementen
 - D een uiteenzettende tekst met amuserende elementen

De eerste alinea van een tekst kan onder andere de volgende functies hebben:

- 1 het vermelden van de directe aanleiding voor het schrijven van het artikel
- 2 het aanduiden van de probleemstelling
- 3 het uitspreken van een verwachting

- 1p 2 Welke functies heeft de eerste alinea van de tekst 'Ape, nut, Mies'?
- A 1 en 2
 - B 1 en 3
 - C 2 en 3
 - D 1, 2 en 3

"Europa is daardoor met een gigantisch praktisch probleem opgezadeld." (regels 4-6)

- 1p 3 Wat is de kern van dat probleem?
- A De informatie-uitwisseling verloopt moeizaam.
 - B De rechten van de kleine talen lopen gevaar.
 - C Handel en industrie gaan achteruit.
 - D Kunst en cultuur verloederen.

- 1p 4 Welke van onderstaande zinnen geeft het beste de kern weer van de bezwaren die tegenstanders blijkens alinea 2 en 3 aanvoeren tegen het standpunt uit de tekst?
- A De eigen taal heeft een grote historische waarde.
 - B De eigen taal heeft voor de gebruiker een sterke gevoelswaarde.
 - C De eigen taal is onmisbaar in de alledaagse communicatie.
 - D De eigen taal roept gevoelens van nationale trots op.

"Maar evenmin als een muntsoort heeft een taal een eigen intrinsieke waarde" (regels 23-24)

- 1p 5 Waarom zou taal geen 'intrinsieke waarde' hebben?
- A Omdat de waarde ervan niet te bepalen is.
 - B Omdat het om iets abstracts gaat.
 - C Omdat het om iets gevoelsmatig gaat.
 - D Omdat het slechts om een hulpmiddel gaat.

Om de functies van alinea's aan te duiden worden onder andere de volgende functiewoorden gebruikt:
argument, conclusie, definitie, gevolg, oorzaak, stelling, verklaring, vermoeden, voorwaarde en weerlegging.

Binnen het tekstgedeelte van alinea 4 tot en met 7 heeft elke alinea een eigen functie ten opzichte van de overige alinea's van dit tekstdeel.

- 1p **6** Welke functie heeft alinea 4? Kies één van bovenstaande functiewoorden.
1p **7** Welke functie heeft alinea 5? Kies één van bovenstaande functiewoorden.
1p **8** Welke functie heeft alinea 6? Kies één van bovenstaande functiewoorden.
1p **9** Welke functie heeft alinea 7? Kies één van bovenstaande functiewoorden.

“Het vervangen van tal van ‘kleine’ talen in Europa door een of meer intra-Europese communicatietalen of ‘linguae francae’ biedt enorme voordelen.”
(regels 46-50)

- 1p **10** Met welke soort van argumentatie wordt deze bewering onderbouwd?
Argumentatie op grond van
A feiten.
B gevolgen.
C intuïtie.
D nut.

In de tekst ‘Ape, nut, Mies’ wordt het vermoeden geuit dat rond 2040 in Europa één gemeenschappelijke communicatietaal gebruikt zal worden.

- 2p **11** Welke twee ontwikkelingsstadia kunnen daarbij worden voorspeld ten aanzien van het Nederlands?

Stel je een toekomst voor waarin Nederland als staatkundige eenheid nog wel bestaat, maar waar de voertaal het intra-Europees is.

- 1p **12** Welk effect met betrekking tot literatuur en toneel zal dan optreden, gelet op alinea 14?
A Buitenlandse schrijvers zullen makkelijker integreren in het circuit van literatuur en toneel uit Nederland.
B De buitenlandse invloed op de kwaliteit van literatuur en toneel uit Nederland zal gering zijn.
C Literatuur en toneel uit Nederland zullen in het buitenland mogelijk minder commercieel succes hebben.
D Naam en faam van literatuur en toneel uit Nederland zullen in het buitenland waarschijnlijk groter worden.

Niet alle lezers zullen het met het beweerde in alinea 16 eens zijn.

- 1p **13** Welk bezwaar zouden zij tegen de redenering in deze alinea kunnen maken?
A De bewijslast wordt ontdoken.
B Er wordt een overhaaste conclusie getrokken.
C Er wordt een twijfelachtige vergelijking gemaakt.
D Het standpunt van de tegenstanders wordt vertekend.

- 1p 14 Hoe kan het slot van de tekst 'Ape, nut, Mies' getypeerd worden?
- A De schrijver geeft nog een laatste argument om de lezer te overtuigen.
 - B De schrijver rondt af door zijn standpunt nog eens samen te vatten.
 - C De schrijver sluit af met een aanbeveling aan de politiek verantwoordelijken.
 - D De schrijver trekt een slotconclusie, passend bij het geheel van de tekst.

Een tekst kan zowel naar de inhoud als naar de argumentatiestructuur worden opgesplitst in verschillende onderdelen.

Gelet op de **inhoud** kan de tekst 'Ape, nut, Mies' worden onderverdeeld in een drietal delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:

deel 1: Landoverstijgende taal ideaal

deel 2: Denkbare stadia in ontwikkeling naar gemeenschappelijke taal

deel 3: Bezwaren tegen verlies op het vlak van eigenheid en kunst.

- 1p 15 Bij welke alinea begint deel 2?
- 1p 16 Bij welke alinea begint deel 3?

Gelet op de **argumentatiestructuur** kan de tekst 'Ape, nut, Mies' worden onderverdeeld in enkele delen die achtereenvolgens als volgt kunnen worden getypeerd:

deel 1: probleemstelling en standpuntbepaling

deel 2: standpunten van andersdenkenden en weerlegging ervan

deel 3: herhaling standpunt en argumentatie.

- 1p 17 Bij welke alinea begint deel 2?
- 1p 18 Bij welke alinea begint deel 3?
- 1p 19 Welke van de onderstaande zinnen geeft de hoofdgedachte van de tekst 'Ape, nut, Mies' het beste weer?
- A De ontwikkeling naar één Europese communicatietaal ten koste van de kleine Europese talen is een logische en toe te juichen ontwikkeling.
 - B Gelijkberechtiging van de kleine Europese talen op bestuurlijk niveau leidt tot inefficiënte communicatie binnen de vergrote Europese Unie.
 - C Het uiteindelijk uitsterven van de kleine Europese talen ten gunste van één of enkele Europese communicatietalen is onvermijdelijk.
 - D Het verdwijnen van het Nederlands ten gunste van één Europese communicatietaal zal toekomstige schrijvers groot succes brengen.

tekstfragment 1

(1) Mensen geven hun oorspronkelijke taal op omdat ze zich ergens anders willen vestigen en een nieuw bestaan hopen te vinden. Of ze gaan hun oorspronkelijke taal verwaarlozen omdat op school, in de ambtenarij en in de rechtspraak een andere taal in zwang is en hun eigen taal met misprijzen wordt bejegend. Of de overheid legt hun een taal op. Er is dus altijd meer aan de hand dan zomaar een verschuiving, een afstand nemen van de oorspronkelijke taal omdat een andere taal mooier zou zijn.

(2) Een taal is in de loop van tientallen, honderden, soms duizenden jaren voortgekomen uit de collectieve creativiteit van mensen. De verdwijning van een taal vormt dan ook een onherstelbaar cultuurverlies. Het spreekt dus vanzelf dat een taal die in onbruik dreigt te geraken, op elke mogelijke wijze moet worden vastgelegd en beschreven. Dat is bij uitstek de taak van linguïsten. Toen in 1992 door enkele vooraanstaande taalkundigen een programma werd opgesteld om bedreigde talen vast te leggen, klonk daarin tevens het streven door om deze in stand te houden. Destijds al werden er bij dit streven kritische kanttekeningen geplaatst, want soms is een taalgemeenschap gewoon te klein om te kunnen voortbestaan en moeten de leden wel een grote taal leren om te overleven.

(naar: Abram de Swaan, uit: *NRC Handelsblad*, 19 januari 2004)

1p **20** Welke van de volgende beweringen is juist?

- A** De schrijver van de tekst 'Ape, nut, Mies' en die van het tekstfragment menen beiden dat een taal die dreigt te verdwijnen moet worden vastgelegd en beschreven.
- B** De schrijver van de tekst 'Ape, nut, Mies' en die van het tekstfragment menen beiden dat het Nederlands op den duur wellicht helemaal niet meer gesproken zal worden.
- C** De schrijver van de tekst 'Ape, nut, Mies' en die van het tekstfragment menen beiden dat mensen bereid zijn vrijwillig afstand te doen van hun oorspronkelijke taal, mits ze daar het nut van inzien.

"De verdwijning van een taal vormt dan ook een onherstelbaar cultuurverlies."
(zie alinea 2 van tekstfragment 1).

3p **21** Wat is het standpunt van Hans van den Bergh over de mogelijke verdwijning van de Nederlandse taal, gelet op alinea 15 en 16 van de tekst 'Ape, nut, Mies?'
Licht zijn standpunt toe met een door hem gebruikt argument.
Gebruik maximaal 25 woorden.

tekstfragment 2

In het complexe proces dat taalvorming is, zie ik een opvallende wisselwerking tussen cultuur en taal. Een cultuur vormt een taal, maar wordt er ook door gevormd. Volgens mij is die band tussen taal en cultuur, en dan bedoel ik cultuur in alle breedte: van eetgewoonten tot literaire kunst, zo sterk, dat er geen taal bestaat zonder cultuur en andersom geen cultuur zonder taal. De taal is het cement, bindmiddel en samenvoegsel van een cultuur. Valt de taal weg dan hebben we te maken met een culturele identiteitscrisis.

(uit: Debatpagina Internet, bijdrage Arjan Oosterwijk)

Zowel in de tekst 'Ape, nut, Mies' als in tekstfragment 2 komt naar voren wat de eventuele gevolgen zijn voor de cultuur als de taal weg zou vallen.

- 3p **22** In welk opzicht verschillen beide standpunten van elkaar?
Gebruik maximaal 40 woorden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.